

De kinderen van Käthe

Moeders die hun kinderen proberen te beschermen tegen onheil. Het is een terugkerend thema in het werk van grafisch kunstenaar en artsenvrouw Käthe Kollwitz (1867-1945), die woonde en werkte in Berlijn. De armoede van haar tijd en de tragiek van twee wereldoorlogen drukken een zwaar stempel op haar werk.

Käthe en haar man, huisarts Karl Kollwitz, 1935

In 1889 tekent Käthe Schmidt een zelfportret: het laat een vrolijk lachende jonge vrouw op straat zien, in de zon, met twinkelende ogen. Ze is dan 22, een geboren tekenaar en een van de talentvolste leerlingen van de Berlijnse Künstlerinnenschule. In de loop van haar meer dan vijftig jaar lange kunstenaarsloopbaan blijft ze zelfportretten maken. Maar lachend is ze nooit meer te zien. De onderwerpen in haar werk blijven recht uit het leven gegrepen en vol met mensen. Maar zonder het heldere licht en de vrolijke dynamiek van straten, cafés, terrassen, parken en tuinen zoals die uit Parijs ook naar Berlijn overwaaiden. Haar werk werd synoniem met tragiek, melancholie, duisternis, wanhoop en dood.

Käthe wordt namelijk al snel bekend

door haar aangrijpende tekeningen, etsen en houtsneden over armoede, werkloosheid, alcoholisme en prostitutie; thema's die ze afwisselt met verzets-thema's. In 1891 trouwt ze met gepassioneerd sociaaldemocraat en huisarts Karl Kollwitz, die een praktijk opent in het proletarische Noord-Berlijn. Samen zullen ze daar meer dan vijftig jaar wonen en werken. Käthe gaat regelmatig met haar man mee op visites, die ze soms zelfs deels overneemt. Zo komt ze op de meest directe manier in contact met de harde leefomstandigheden van gewone arbeiders. Als ze een plakkaat ontwerpt uit protest tegen de woningnood in Berlijn – een stad waar zeshonderdduizend mensen met vijf of meer personen op één kamer wonen en kinderen letterlijk geen plaats hebben om te spelen –, weet ze waar ze het over heeft.

In haar persoonlijke leven breekt desondanks de gelukkigste tijd aan. Ze krijgt erkenning en opdrachten uit eigen kring. Ze onderneemt een aantal kunstreizen naar Parijs, ontvangt een kunstprijz bestaande uit een verblijf van zes maanden in Florence, exposeert met de Berliner Secession en maakt gevreesde tekeningen voor het gerenommeerde politiek-satirische tijdschrift *Simplicissimus*. Met Karl, door dik en dun een trouwe 'levenskameraad' (haar eigen woorden), krijgt ze twee zonen, Hans (1892) en Peter (1896).

Hartverscheurend

'Moeder en kind', een van Käthes levenslange hoofdonderwerpen, vormt tegelijkertijd het meest lichte én meest verdrietige deel van haar oeuvre. Naast gelukkige moeders die vrolijke kinderen

In het kinderziekenhuis, 1908, Charcoal

Bij de dokter, 1908-1909, Charcoal

omhelzen en de levensblijve tekeningen van haar eigen zonen en later kleinkinderen, laat haar werk ook veel hartverscheurende tafereelen zien van wanhopige, uitgemergelde moeders die hun hongerende en zieke kinderen proberen te redden of zien sterven.

In 1914 vertrekt haar dan 18-jarige jongste zoon Peter vrijwillig naar het front in Vlaanderen, waar hij al na een paar weken sneuvelt. 'Einfühlen' in de gevoelens van anderen is Käthes grote kracht. Moeders die kinderen verliezen, is in de medische praktijk van haar man aan de orde van de dag en in haar werk een vaak indrukwekkend vormgegeven thema.

Het traumatische verlies van haar zoon leidt ertoe dat Käthe in 1915 aan 'Monument voor Peter' begint. Ze maakt schetsen met diens oude verfspullen,

maar worstelt er jaren mee. In 1925 begint ze opnieuw, aan een sculptuur voor het kerkhof in Roggevelde in Vlaanderen waar hij begraven ligt. In 1932 is *Die Eltern* klaar. Een vader en een moeder, die ieder op hun eigen manier gevangen zijn in immens verdriet. De vader lijkt op Karl, de moeder op Käthe.

Kollwitz werkt haar leven lang in zwart-wit. Haar werk wordt in grote oplages uitgegeven, is daardoor relatief betaalbaar en krijgt een enorme populariteit en groot bereik. Later gaat ze meer sculpturen maken, die overigens vaak niet tot haar beste werk worden gerekend.

Pathos en overdrijving

Kollwitz heeft altijd bewust naar een zo groot mogelijk publiek gezocht. En naar de meest meeslepnde effecten, om zo een gevoel, een boodschap of misstand over te brengen. In haar stijl zit weinig of geen ontwikkeling, alle radicale vernieuwingen in beeldende kunst zijn aan haar voorbijgegaan. Later is haar pathos en sentimentele overdrijving verweten.

In **Museum Belvédère in Oranjewoud** (vlak bij Heerenveen) is van 18 juni t/m 25 september de tentoonstelling *Käthe Kollwitz* te zien, met tekeningen, grafische werken en een paar bronzen beelden.

Duitsland telt drie Käthe Kollwitz musea. De grootste collectie werken heeft **Käthe Kollwitz Museum Köln**, met ongeveer 300 tekeningen, meer dan 500 stuks grafiek, 15 bronzen beelden en alle plakaten die ze maakte. **Käthe Kollwitz Museum in Berlijn**, de stad waar Käthe meer dan vijftig jaar woonde en werkte, bezit een eigen collectie van meer dan 100 tekeningen en stuks grafiek. In Käthe's laatste woning, in Moritzburg bij Dresden, waar zij woonde van juli 1944 tot haar dood op 22 april 1945, is een museum ingericht (**Käthe Kollwitz Haus**) met een kleine verzameling grafisch werk en persoonlijke memorabilia.

In de spreekkamer van de kinderarts, 1920, Crayon lithograph

Effectbejag, ook op het kitscherige af, is haar zeker niet vreemd, maar ze vond het juist haar missie om de dingen er dik bovenop te leggen. "Als mensen echt weten wat oorlog is, zal er nooit meer oorlog zijn", was haar gedachte achter de houtsnedenserie *Krieg* (1923).

In 1933 staan haar naam en die van Karl, samen met die van Albert Einstein en Heinrich Mann, als afzender onder een in Berlijn op straatlantaarns geplakte waarschuwing tegen de nationaal-socialisten. Als die een paar maanden later aan de macht komen, wordt ze ontslagen bij de Akademie. Käthe Kollwitz mag niet langer exposeren, op haar zeventigste is ze *entartete* kunstenaar.

Dat ze verder met rust gelaten wordt, dankt ze aan haar enorme populariteit. In 1940 overlijdt Karl en in 1942 sneuvelt kleinzoon Peter in Rusland. In 1944 ontvlucht ze Berlijn. Haar laatste levensmaanden brengt Käthe in 1945 door in een gebouw van Slot Moritzburg bij Dresden, eigendom van Prins Ernst Heinrich von Sachsen, een van haar verzamelaars.